

curricula of the various types of schools are examined, a comparative analysis of the condition of mathematics education in women's and men's educational institutions are singled out. The organizational and methodological foundations of the reform of the educational process of secondary education including the natural-mathematical component developed under the leadership existing in different time period specified ministers are shown. Thus, due to the study we can draw the conclusion that, there were constant attempts to reform the high school throughout this period, which greatly influenced on its structure and the overall activities. Regarding women's natural-mathematical education of the beginning of the XX-th century, we can say that the curricula for men's and women's educational institutions to study the above mentioned subjects in female and male schools were almost uniform. However, in some schools for girls natural and mathematical disciplines were taught more advanced course than in secondary education for the boys. The end of the studied period was determined by creating a single school for women and men that marked the beginning of a new stage in the development of education.

Key words: educational reform, women's education, natural and mathematical education, the beginning of the XX-th century.

УДК 37.01.000.93:656.6(045)(477) «18»=161.2

Ляшкевич А. І.*

СПЕЦИФІКА РОЗРОБКИ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ МОРСЬКОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (60-70 РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті аналізуються визначення методології; підсумовується, що під методологією розуміють, перш за все, методологію наукового пізнання, тобто вчення про принципи побудови, форми та способи науково-пізнавальної діяльності дослідника; аргументується специфіка процесу виникнення і розвитку морської освіти на Півдні України; обґрунтовується доцільність використання методологій для історико-педагогічного дослідження, що в комплексі забезпечить критичне осмислення різних фактів, подій та ідей; зосереджується увага на доробках останніх років, де пропонуються цікаві спроби зрозуміти загальні закономірності у вивченні педагогіки та її історії, відповідної побудови методологічної бази.

Ключові слова: методологія, історико-педагогічне дослідження, принципи, методи, прийоми, шляхи діяльності, система морської освіти, етапи наукового дослідження.

Необхідність визначення методологічних засад наукового дослідження зумовлена потребою дотримання чітких правил і процедур при вивченні історико-педагогічних явищ і процесів. Саме це забезпечує подальший розвиток історико-педагогічної науки як системи вивічених знань, які з високим рівнем надійності можуть забезпечити конкретні результати в аналогічних обставинах.

Метою статті є визначення методології як підґрунтя наукового дослідження історії морської освіти в Україні, зокрема в 60-70 роки ХХ століття, а також обґрунтування доцільності використання методологій для історико-педагогічного дослідження, що в комплексі забезпечує критичне осмислення різних фактів, подій та ідей.

Відповідно до мети дослідження визначаються історико-педагогічні явища, які відбувалися в системі морської освіти в Україні впродовж ХVIII-ХХІ століть. У методологічному аспекті важливим виступає врахування системи, що розглядається. Вона, з одного боку, належить до педагогічних, з іншого, – до соціально-економічних систем. Тому дослідження має здійснюватися з урахуванням різних чинників і напрямків діяльності морських закладів, що впливають на цілісний розвиток системи морської освіти, а функціонування навчальних закладів – зміст навчально-виховного процесу,

*© Ляшкевич А. І.

специфіка і принципи діяльності педагогічних колективів, нормативно-правове та науково-методичне забезпечення і зв'язки, завдяки яким ця система існує.

Як засвідчує аналіз історико-педагогічної літератури, розвиток системи морської освіти в Україні в 60-70 роки ХХ століття супроводжується чималою кількістю різноманітних проблем, які виникають внаслідок змін концепцій та парадигм, соціально-економічних умов, рівня кваліфікації фахівців тощо.

На думку багатьох учених, саме вибір проблеми та обґрунтування вибору теми дослідження є складним і відповідальним кроком дослідника, який потребує дотримання таких дій: – формулювання проблеми; – з'ясування структури проблеми (аспекти, складові); – встановлення актуальності проблеми, тобто її значущості. Слід наголосити, що актуальність історико-педагогічних досліджень найчастіше зумовлена необхідністю дотримання (чи недотримання) певних традицій (парадигм): уточнення сутності історико-педагогічних явищ та умов, за яких вони відбувалися, може надати підстави для підтвердження або спростування висунутих гіпотез чи встановлених закономірностей. Це, в свою чергу, вплине на визначення напрямку подальшого розвитку (еволюція чи революція) предмету дослідження.

На думку провідних учених, нова якість української дійсності та принципово змінені вимоги суспільства до критеріїв відбору продуктивного досвіду минулого, актуалізує проведення критично-конструктивного аналізу досягнень історико-педагогічної науки і практики. Вивчення наукових джерел, виданих в Україні за останні двадцять років, засвідчує, що серед розмаїття сучасних методологічних позицій можна виділити два напрями: емпірично-індуктивну методологію, або методологію спроб і помилок, що визначає закономірності наукового пізнання і належить до дескриптивної (описової) методології, та аксіоматично-дедуктивну методологію (мисленнєвого конструювання), яка визначає структуру діяльності науковця і являє собою рекомендації та правила її здійснення і яку відносять до прескриптивної (нормативної) методології. Зважаючи на специфіку процесу виникнення і розвитку морської освіти на Півдні України, вважаємо за доцільне використання обох методологій для такого історико-педагогічного дослідження, які в комплексі забезпечать критичне осмислення різних фактів, подій та ідей розвитку системи морської освіти в Україні в 60-70 роки ХХ століття.

У довідниковій літературі радянського періоду методологією наукового дослідження (від слів «метод» і «логія») називають:

- 1) Велика радянська енциклопедія (1968) – «вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності» [1, с. 227];
- 2) філософський словник (1972) – «систему принципів і способів організації і побудови теоретичної та практичної діяльності, а також вчення про цю систему» [9, с. 254];
- 3) словник іншомовних слів (1974) [5, с. 430] та академічний тлумачний словник (1980) [6, с. 692] – «сукупність прийомів дослідження, що їх застосовують у будь-якій науці відповідно до специфіки об'єкту її пізнання».

Як бачимо, методологія радянської науки почала формуватися лише у 60-ті – 70-ті роки ХХ століття і в усіх випадках мова йшла про методологію діяльності людини як її цілеспрямованої активності. Вивчення наукової літератури [10] засвідчило, що з часом поняття методології розширювалося та уточнювалося, а також диференціювалося за категоріями – методологія науки та методологія наукового дослідження. Починаючи з кінця ХІХ століття і до тепер методологічне підґрунтя історико-педагогічного дослідження розглядалося науковцями з різних методологічних, теоретичних та ідеологічних позицій. Серед доробків останніх років можна знайти цікаві спроби зрозуміти загальні закономірності у вивченні педагогіки та її історії, відповідної побудови методологічної бази. За роки незалежності України з'явилися публікації

з новими методологічними підходами О. Адаменко, Л. Березівської, Б. Бім-Бада, О. Бермуса, М. Богуславського, Л. Ваховського, Б. Корнетова, Б. Гершунського, С. Гончаренка, В. Кременя, О. Скакун, О. Сухомлинської [7] та інших, в яких у тій чи тій мірі обґрунтовано провідні ідеї ряду методологічних підходів, питання організації дослідження, інтерпретації окремих педагогічних явищ та фактів, періодизації історико-педагогічного процесу, коректного вживання понять у контексті того чи того історичного періоду тощо.

У сучасній науковій літературі існують різні визначення методології, але завжди під методологією розуміють, перш за все, методологію наукового пізнання, тобто вчення про принципи побудови, форми та способи науково-пізнавальної діяльності дослідника. Так, у філософії під методологією розуміється: 1) сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети – «одержання об'єктивно істинного наукового знання або наукової теорії та її логічне обґрунтування»; 2) галузь теоретичних знань та уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів і процедур у процесі наукового пізнання та практичної діяльності [3, с. 374]. На думку сучасних науковців О. Новікова та Б. Новікова, визначенням, що однозначно детермінує предмет методології є: «методология – это учение об организации деятельности» [4, с. 21] (при цьому мається на увазі продуктивна діяльність, яка спрямована на отримання об'єктивно нового – результат творчого процесу або суб'єктивно нового результату – впорядкування вже відомих знань). При цьому під організацією розуміється: 1) внутрішня впорядкованість та узгодженість взаємодії більш-менш диференційованих та автономних частин цілого, яка обумовлена його побудовою; або 2) сукупність процесів чи дій, що призводять до утворення вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [8]. Погоджуючись із вказаними авторами, розглядаємо методологію нашого дисертаційного дослідження як впорядковану організацію наукового пошуку, яка детермінує її як цілісну систему з чітко визначеними характеристиками, логічною структурою та процедурою реалізації – часовою структурою (зважаючи на діалектичну пару «історичне-логічне»). При цьому логічна структура включає такі компоненти, як суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби та методи пошуково-пізнавальної діяльності, її результати; до часової структури належать особливості, принципи та умови діяльності. З огляду на це, у процесі виконання дисертаційного дослідження історико-педагогічної проблеми ми вважаємо за доцільне розробку програми-проекту наукового пошуку. У такому розумінні методологія дослідження через визначення його мети, завдань та методів дослідження, сукупності дослідницьких засобів, необхідних для досягнення мети, дозволяє сформулювати уявлення про логіку та послідовність дій під час виконання дослідницьких завдань.

Таким чином, розглядаючи питання розвитку системи морської освіти в Україні в 60-70 роки ХХ століття, можна виокремити два аспекти у розумінні сутності поняття «методология історико-педагогічного дослідження», які слід враховувати при розробці методологічного підґрунтя дослідження. По-перше, визначення процедури розробки програми-плану наукового пошуку, в якій буде зазначено, що буде робити дослідник – які джерела вивчати, які події шукати, які факти систематизувати та обґрунтувати, як він буде це робити. По-друге, визначення теоретичного підґрунтя дослідження, яке конкретизується через обрання підходів, методів і методик наукового пошуку. Тобто, у першому випадку мова йде про алгоритм науково-пізнавальної діяльності, зокрема про способи добору та аналіз джерельної бази, у другому – про з'ясування особливостей історико-педагогічного дослідження обраної проблеми. На наш погляд, процес науково-пізнавальної діяльності доцільно розмежувати за фазами, стадіями та етапами. Грунтуючись на науковій літературі [2], проект нашого дослідження включає такі три

фази: 1) проектування – створення (опис) моделі діяльності, визначення плану її реалізації; 2) практична реалізація діяльності; 3) рефлексії – оцінка отриманих результатів. Зважаючи на діалектику як реальну логіку мислення, пропонуємо таку схему пошуково-пізнавальної діяльності при реалізації наукового дослідження:

- виявлення протиріч, що дозволяють розв'язати визначену наукову проблему;
- визначення наукового апарату дослідження: мета, завдання, форми, засоби та методи, діяльності, її результати;
- складання часового графіка діяльності з огляду на її особливості та умови.

Як відомо, наукові підходи можуть бути аспектними, системними та концептуальними. Завдяки аспектному підходу дослідник може обирати певні аспекти проблеми за визначеним критерієм, застосування системного підходу потребує врахування різних аспектів проблеми в їх взаємозв'язку та цілісності, використання концептуального підходу зумовлює розробку концепції дослідження, тобто комплексу ключових положень, що визначають архітектуру дослідження.

Спираючись на зазначені наукові підходи, слід дотримуватися таких принципів: детермінізму, відповідності та додатковості. Використання першого принципу дозволяє виокремлювати сукупність обставин (причин), які передують у часі певному явищу (наслідок) і спричиняють його. При цьому слід пам'ятати про випадковість та виключення із загальних закономірностей. Більше того, із зростанням кількості впливових чинників, що спостерігається в історичній ретроспекції, не завжди можна встановити причинно-наслідкові зв'язки, проте можна говорити про часові кореляції та зв'язки функціональні.

Одним із головних питань методології історико-педагогічного дослідження є обґрунтування процедури періодизації розвитку знання про визначений об'єкт в якості методологічного засобу. При цьому роль періодизації не вичерпується лише встановленням якихось часових обмежень, що фіксують проміжні та кінцевий етапи генези явища, що вивчається. Періодизація у своїй основі передбачає використання різних методів аналізу, слідування певним принципам, використання прийомів, що дозволяють з'ясувати суть, упорядкувати зміст, побудувати факторний ряд, виявити педагогічне значення та історичну значущість морської освіти на різних етапах розвитку в історико-педагогічному процесі, зокрема в 60-70 роки ХХ століття. Проведений теоретичний аналіз проблеми вибору підстав для побудови періодизації, у тому числі вивчення робіт класиків історії педагогіки, надав підстави стверджувати, що вибір того чи іншого підходу до побудови періодизації розвитку морської освіти в Україні, визначається рядом підстав. Провідними з них є такі: врахування особливостей методологічних підходів, що обиралися дослідниками в якості базової платформи дослідження; розуміння багатосторонності означеного феномену; розуміння системоутворювальних детермінант просторово-часової локалізації предмета, що вивчається.

Отже, методологію дослідження ми розглядаємо як підґрунтя організації науково-пошукової діяльності. Встановлено, що така діяльність має бути циклічною і складатися із спрямованих чітко визначених та логічно вибудованих дій.

Аналіз наукової літератури з філософії освіти, історії педагогіки та системології, дає підстави для виокремлення таких позицій, які слід враховувати під час дослідження історії морської освіти, зокрема в 60-70 роки ХХ століття:

1. Загальна методологія наукових досліджень, яку розробляє наукознавство, і яка є прийнятною для поточного історичного етапу розвитку суспільства.
2. Методологічні засади споріднених наук: філософії освіти та філософії суспільства, історії України та історії педагогіки, політології, економіки. Таке педагогічне явище, як морська освіта, є складовою більш широкої системи освіти в Україні, яка, у свою чергу,

є складовою соціально-економічної системи країни, формування і розвиток якої вивчають названі споріднені науки. Тому системно охопити історію морської освіти на Півдні України можна тільки за умов використання теоретичних положень споріднених наук.

3. Методологічні засади педагогічної науки – підходи, теорії, закономірності, які можуть бути використані у нашому дослідженні (наприклад, теорія педагогічних систем, теорія освітнього середовища, теорія неперервної освіти, концепції, стратегії та доктрини розвитку національної освіти тощо).

Перспективи подальших наукових пошуків з даної проблеми вбачаємо у дослідженні розвитку системи морської освіти в Україні на сучасному етапі оновлення системи освіти, що допоможе зробити остаточні висновки щодо методологічного підґрунтя педагогічної науки та обрати найбільш доречні принципи і підходи для вивчення історії морської освіти в Україні.

Література:

1. Большая Советская Энциклопедия: в 30 т. – 3-е издание / гл. ред. А. М. Прохоров. – М. : Советская Энциклопедия, 1969-1978.
2. Загвязинский В. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / В. Загвязинский, Р. Атаханов. – 2-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2005. – 208 с.
3. Лакатос И. Фальсификация и методология научно-исследовательских программ [Электронный ресурс] / И. Лакатос. – Режим доступа : http://royallib.com/book/lakatos_i_falsifikatsiya_i_metodologiya_nauchno_issledovatelских_programm.html.
4. Новая философская энциклопедия : в 4-х т. – М. : Мысль, 2000.
5. Словарь иностранных слов. – М. : Русский язык, 1982.– 608 с.
6. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://sum.in.ua/s/slovnuk>.
7. Сухомлинська О. В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні / О. В. Сухомлинська // Збірник наукових праць учасників П'ятих Костюківських читань. – К., 1999 – Т. 3 «Психологія на перетині тисячоліть». – С. 285-292.
8. Философская энциклопедия : в 5-ти т. – М. : Советская Энциклопедия, 1965-1968.
9. Философский словарь / [ред. М. М. Розенталь]. – 3-е изд. – М. : Изд-во политической литературы, 1972. – 496 с.
10. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская Энциклопедия, 1983. – 840 с.

Ляшкевич А. И.

СПЕЦИФИКА РАЗРАБОТКИ МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЙ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ИСТОРИИ МОРСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ (60-70 ГОДЫ XX ВЕКА)

В статье анализируются определения методологии; делаются выводы о том, что под методологией понимают, прежде всего, методологию научного познания, то есть учение о принципах построения, формах и способах научно-познавательной деятельности исследователя; аргументируется специфика процесса возникновения и развития морского образования на Юге Украины; обосновывается целесообразность использования методологий для историко-педагогического исследования, что в комплексе обеспечит критическое осмысление различных фактов, событий и идей; концентрируется внимание на работах последних лет, где предлагаются разные варианты понимания общих закономерностей в изучении педагогики и ее истории, соответствующей структуры методологической базы.

Ключевые слова: методология, историко-педагогическое исследование, принципы, методы, приемы, пути деятельности, система морского образования, этапы научного исследования.

Lyashkevich A.I.

SPECIFICS OF METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS FOR THE HISTORY OF MARITIME EDUCATION IN UKRAINE (60-70 YEARS OF THE XX CENTURY) DEVELOPMENT

The article analyzes the definition of methodology; concludes that methodology is understood first of all as a means of scientific cognition i.e. the doctrine studying the principles of structure, form and methods of scholar's scientific activity; defines the objective laws of scientific cognition and affiliation with descriptive methodology and axiomatic-deductive methodology (mental elaboration) which predetermines scholar's activity structure and is in fact the rules and recommendations of its management and which is viewed to belong to perspective (standard) methodology; describes the peculiarities of establishment and development of maritime education in the southern Ukraine; proves the relevant usage of methodologies for a historical pedagogical research which as a whole provides critical comprehension of different facts, events, and ideas; pays attention to the newest experience offering noteworthy trials to understand general laws in pedagogical and historical studies, correspondent organization of methodological basis; draws a conclusion that maritime education as a pedagogical phenomenon is a part of a broad educational system in Ukraine, in view of this, the basis of such research should be the methodological framework of related sciences: educational philosophy, social philosophy, history of Ukraine, history of pedagogy, politology, economics.

Key words: methodology, historical pedagogical research, principles, methods, approaches, techniques, system of maritime education, stages of scientific research.

УДК 37.011.3-051 : 37 (09)

Моїсєєв С. О.*

ПЕРЕДВІСНИК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ:
АКТУАЛЬНІ ІДЕЇ Я. А. КОМЕНСЬКОГО

У статті виокремлюються характерні недоліки системи освіти XVI-XVII століть і дається типова характеристика учителя-схоласта тих часів.

Висвітлюється досвід Я. А. Коменського щодо системи підготовки нових педагогів для нових пансофічних шкіл. Показана можливість пансофічної системи освіти готувати для себе педагогічні кадри за умови правильного підбору вчителів з їх обов'язковим прагненням до професійної та особистої досконалості.

Наводиться аргументація, що майстерність педагога, на думку автора Великої дидактики, має полягати в тому, щоб один учитель міг навчати всіх усьому кратко, приємно, ґрунтовно та корисно для теперішнього й майбутнього життя.

Ключові слова: Я. А. Коменський, майстерність педагога, неперервна освіта, підготовка вчителя, колективне навчання, природовідповідний підхід, приємне, ґрунтовне і корисне навчання.

На початку ХХІ століття українська нація в черговий раз у своїй багатовіковій історії опинилась у великій небезпеці. Геополітичні загрози, економічні виклики глобалізованого світу та імітація боротьби з корупцією поставили українську державу перед однозначним вибором: або швидкі, ефективні політико-адміністративні та соціально-економічні реформи, або стрімке зниження якості життя населення, втрата державного суверенітету та розпад країни.

Зрозуміло, що національна система освіти не могла залишатись осторонь від процесів реформування країни. Майже відразу після Революції Гідності держава почала активну підготовку до побудови нової школи в Україні. Цей проект передбачає появу у школах країни нового вмотивованого вчителя, нового програмно-методичного забезпечення, нових можливостей для праці вчителя та навчання учнів і, зрештою, нових

*© Моїсєєв С. О.